

HERÉDI GUSZTAV **Dés a nagyvilágban**

Új üzem épül itt, új üzem épül ott.

Napilapok, filmhíradók megszokott tudósítása. De mi minden lap-pang egy új üzem felépülte mögött? Mit hoz a városnak és környékének, minek vet véget, s mit indít el? Minderről bizony keveset tudunk. Pedig-hát sok már az új iparteleppelel büszkélkedő városunk, s az üzemek új problémákat szülnek. És nemcsak olyanokat, hogy lakásokat kell építeni a munkásságnak s javítani kell a zöltségellátáson... Másként alakul a helységek erkölcsi arculata, kulturális tevékenysége, sajátos igények tá-madnak, különleges jelenségek ütik fel fejüket.

Désen sem történt másként.

Mikor tíz évvel ezelőtt, az új ötéves terv bejelentésekor kiderült, hogy a városban nagy famegmunkáló komplexum épül, a helybeliek elég-tétellel vették tudomásul. Ez az elégtétel azonban nem állott csak örven-dezésből. Némi sértettség is helyet szorítottatott magának, úgy mond: na végre! Mert sokan úgy vélekedtek, hogy az országnak arról az északi tájáról addig kissé megfeledkeztek. Mert ők csak olvasták, hallották, hogy erre meg arra mi minden épül, de ezen az — eléggé kiterjedt — vidéken ipari objektum nem létesült. Désnek pedig külön panaszja volt: sok év-százados megyezékhelyből rajonközponttá sápadt, egy szintre Somkút-tal, Visóval, Naszóddal, holott vasúti csomópont, országutak, folyók talál-kozója, bányaváros... de ne folytassuk, melyik helység nem tudja érvek sokaságát felhajtani, saját fontosságát bizonyítandó? Hogy azonban volt valami a morgolódásban, azt bizonyítja, hogy azóta új üzemek épültek Szamosújváron, Besztercén s másutt.

Szóval Dés örvendezett.

Érthető. Megkezdődött az építkezés, több lett a munkaalkalom: a pénz. Az emberek többet kezdtek költeni táplálkozásra, öltözködésre, csa-ládi házak építésére. A kereskedelmi vállalatok túlteljesítették eladási ter-vüket, a piacon megnőtt a kereslet. A munkatelepre azonban nemcsak a városból, hanem messzi földről sereglettek az építők, s ahogy ilyenkor történni szokott, sokféle ember gyűlt össze. Megteltek a vendéglők, koc-smák. Hangossá vált az éjjeli utca, több lett a lopás, verekedés, s végül a rendőrség és bíróság is, akarva-nemakarva túlteljesítette tervét. Ahol pedig sok férfi él távol a családjától s van költőpénzük, feltűnnek az éjjeli lepkék is. A csendes, patriarchális, álmos kisváros háborogva éb-redezett: mit értünk meg?

Hajdanában, amikor egy földbirtokosnak lánya született, erdsze kí-séretében kísértelt az erdőre. Bejárták a rengeteget, jónéhány szép szál fát kiszemeltek, megjelöltek. Azokhoz többé nem nyúlhatott senki. Né-hány év múltán, mikor a fák már eléggé kifejlődtek, kivágták, fedett helyre szállították. Újabb néhány év telt el s ezalatt a fák száradtak, edződtek, érlelődtek a szél, nyirkosság, meleg és hideg együtt hatásában. Azután megjelent az asztalos. Fűrészelt, gyalult, vésett, faragott jó nyu-

godalmasan, hosszú éveken át, s mire a lány férjhezadóvá serdült, a bútor-hozományja is elkészült. Azokból az időkből maradtak ránk a pompás stílbútorok, amelyek évszázadok múltán is ékességei az otthonnak.

Manapság ismét keresett portéka az antik bútor, különösen a fejlett tőkésállamokban. Nincs annyi régi portéka, hogy kielégítsék a keresletet. Újakat gyártunk hát XVI. Lajos, a direktorium, a császárság stílusában. És érdekes, hogy e bútorok java részét nem szülőházajukban, Franciaországban, Belgiumban vagy Angliában gyártják, hanem Kelet-Európában. Itt több az erdő — a stílbútorhoz pedig sok fa kell — a gépesített nyugati bútorgyártással szemben itt még élnek a kézműves hagyományok — márpedig a stílbútorokat jórészt kézimunkával állítják elő. Mindez persze nem halványítja, sőt erősíti a fő érvet, azt hogy szép és jó portéka kerül ki a keziünk alól.

Az aradi, marosvásárhelyi, feketehalmi gyárak évek óta tömegméretekben állítják elő a pompás barokk, rokokó, empire-bútorokat s a világ minden részébe exportálják.

Újabbán Dés is követi példájukat. Nemrég például Japánba szállítottak remek faragott, intarziás bútorokat. Megmutatták az ittmaradt mintapéldányokat. Sötétbarna, csillogó kecses kis komódok, s minél tovább állok előttük, annál inkább sajnálom, hogy nem árulnak belőlük itthon is. A föld alól is előkeríteném rá a pénzt. Másnap viszont, amikor a kolozsvári bútorüzletben megtudom, hogy egy hasonló stílusú, de távolról sem olyan szép, ici-pici teázó asztalka mennyibe kerül, elfog a bosszúság... És az értesülés — hogy nem igen veszik — csupán savanyú elégtételt nyújt. Úgy kell, ne vegyék. Ami sok, az sok.

A kecses vonalú, sötét színű, modern magnolia-garnitúrából több ezret szállítottak a Szovjetunióba, Lengyelországba. A gyár egyik mérnöke, Ion Mihuş Leningrádban tanult. Néhány volt tanárával ma is levelet vált időnként. Nemrég gratuláció érkezett számára. Régi professzora kifejezte örömét, hogy egykori tanítványa olyan gyárban dolgozik, amelynek termékeire Leningrádban fél évvel előre fel kell iratkozni, olyan keresett portéka.

A professzor maga is feliratkozott.

Hat évvel ezelőtt a bútorüzem prima gépeivel megkezdte a termelést.

Dési viszonylatban érdekes műszaki-társadalmi probléma: iparilag szűz területen, ahol messze földön nem található nagyüzem, hogyan lehet egy nagy kombinát szakember-gárdáját előteremteni? Még az építés kezdeténél tartottak, amikor a gyár jövődöbéli munkásait elküldték Marosvásárhelyre, majd a fővárosba tanulni. A régi, gazdag hagyományú gyárakban szaktanfolyamra jártak, a munkahelyen is nyertek gyakorlati képzést. Ez a tapasztalatadás különben ismert erőforrása a szocialista iparosításnak. De nem lehet eléggé méltatni jelentőségét. Képzeljük csak el, hogyan valósulhatna meg ilyesmi az egymással versengő kapitalista vállalatok között.

Hanem azért a frissen képzett munkásnak, legyen bármilyen ügyes kezű is, hiányzik a tapasztalata. Ami pótolhatatlan kincs az iparban. Gazdag tapasztalatú szakmunkást pedig — együttműködés ide, együttműködés oda — egyik vállalat sem ad át szívesen a másiknak. Mit tehetett

hát az új gyár vezetősége? Szétnézett „itt helyben Tordán“, azaz Désen. S kiderült, hogy mégsem teljesen ipartalan a város. A helyi asztalos-szövetkezetben jónéhány képzett asztalost találtak, akik hajdan segédek vagy önálló kisiparosok voltak, a szövetkezetben pedig megismerkedtek a nagyobb műhely szervezési kérdéseivel.

Őket állították a kulcspozíciókra s minden munkahelyen rájuk bíz-
tak seregnyi fiatalt. Így indult meg a munka.

Termékeinek több mint 80 százalékát a gyár külföldre szállítja. Jellemző, hogy kinek mit gyárt. Angliába sokezer teázóasztalkát, az angol-ság ugyebár teázó nép. Mongóliába asztalokat, edényszekrényeket, tála-sokat, szóval egész konyhaberendezést szállítottak, de kisebb méretben és — szék nélkül. A mongol jurtában — keleti szokás szerint — a földön ülnek.

Általános nemzetközi tapasztalat, hogy a paraszti vidékre telepített nagyüzem nem éri el azt a termelékenységet, amelyet — ugyanolyan berendezéssel — ipari körzetben elérhetne. Az új munkaerő tapasztalat-lansága, a kellő fegyelem, az ipari tradíciók hiánya, az elmaradott em-beri környezet vagy a gyatra közlekedés mind-mind csökkenti az új ipar hatékonyságát. Ezért is építették ki például az olasz tőkésék az ipart a fejlett Északon s nem szívesen eszközölnék befektetést Sziciliában.

Hogyan jelentkezik ez a probléma nálunk, szocialista országban és Dés tájékán? Mivel magyarázható, hogy az új létesítmény egy-két év múltán már behatolt a külföldi piacokra?

A kezdet kezdetén vegyes népség gyűlt ide. Nemritkán tekergők, naplopók is. De a vezetőség erélyes rostáláshoz látott. Megtehetette. Mo-nopolsztikus a helyzetünk. Akkora a munkaerő-kínálat, hogy csak a legigyekvőbbeket tartjuk meg a gyárban. Ezt különben már az elején mindenki megtanulta, s aki maradt, megállja a helyét. Vándormadarak-kal, munkaerőhullámmal nem sok bajunk van. S hogy ez mit jelent, Turnu Severinben láttam. A messzi környék java munkása a Vas-kapunál dolgozik, ott a legjobb a kereset. A bútorgyárnak pedig marad a gyengébbje... A prima felszerelés mellett ez a döntő előnyünk.

*Svédországba, Norvégiába, diákokhoz részére szállítottak ágyakat, könyvespolcokat, asztalokat, valamint menedékházak berendezését. Ame-rika részére nyugagyakat, összecsukszó székeket, különféle napozó, tá-borozó holmit készítettek. Mind-mind könnyen előállítható, egyszerű-
gyártmány, amiért mégis jó valutát kaptak.*

Járom a gyárat, nézem a sokféle munkafolyamatot. Érdekes élmény számomra. Valaha, gyermekkoromban néhány évig egy asztalos udvarán laktunk. Sokszor figyeltem, hogyan fűrészelt, gyalult, enyvezett, míg-nem a nyers fából kész bútor lett. Nagy tapasztalatot, figyelmet, ügyes-séget kíván ez a munka s ugyanakkor testi erőfeszítést is.

Ebben a gyárban nyoma sincs ilyesminek. Beteszik a szálkás, durva deszkát a gyalugép egyik felén, s a másikon pillanatok múlva simán veszik ki. Nem először járok bútorgyárban, mégis mindig megcsodálom e gépeket. Az ámuldozáson túl azonban most — számomra meglepő —

felfedezésre is jutok: ez a sok okos gép nemcsak megkönnyíti, hanem végtelenül le is egyszerűsíti a bútorgyártást, amely valaha, különösen a stílbútorok idején, valóságos művészet volt.

Íme egy munkás. Fűrógépnél dolgozik. Nem tesz egyebet, mint a tőle balra felhalmozott széklábakat egyenként a fűrő alá helyezi, lenyomja az indítókart, a fűrő gyorsan áthalad a fán, a munkás pedig az átlyukasztott alkatrészt a jobboldalán magasló halomra helyezi. Nagyjából így végzik a fűrészelést, csiszolást, hajlítást s a többi műveletet.

Ezek a dolgozók nem asztalosok — a szó eredeti értelmében. Egy kisipari műhelyben, ahol a bútorkészítés sok-sok fogását kellene ismerniök, nem sokkal mennének többre, mint egy pék. Betanított munkások. Egyetlen gép mellett egyetlen feladatot kell elvégezniök. A néhány mozdulatból álló fogásokat már az első nap megtanulják, s néhány heti gyakorlat után úgy végzik, mintha évtizedek óta ott munkálkodnának. E nagyfokú munkamegosztásnak, a sok aprómunka könnyűségének is köszönhető, hogy a gyár oly gyorsan fejlődött.

Más kérdés aztán, hogy a gépies, egyhangú munka hogyan hat a munkás idegzetére, szellemi fejlődésére. Több embernek is feltettem ezt a kérdést, de olyan fiatalok voltak s olyan egészségesek, hogy csak vátlukat vonták, mosolyogtak, bevallották: ilyesmire még nem gondoltak. Néhány évvel ezelőtt azonban, amikor magam is gyárban dolgoztam, több társamat — köztük időseket is — vallattam, hogyan bírják az efféle munkát?

— Való igaz, hogy unalmas — válaszolták — de legalább könnyű. A kibírhatatlan az, amikor egy munka megerőltető is, lélektelen is.

Nemrég Nagyváradon és Konstancán új bútorgyárak léptek működésbe. Mindkét üzem dolgozóit Désen képezték ki. A gyár tehát már nemcsak termel, hanem tanít is. Ez a híre pedig külföldre is eljutott. Néhány éve már, hogy könyvszkevényeket szállít Izraelnek. Addig-addig, hogy az izraeli megrendelő azzal állt elő: tapasztalatot is óhajt szerezni a gyártól. Megegyeztek s az izraeli megbízott heteken át tanulmányozta Désen a korszerű bútorgyártást.

A gyár bejárása után világossá válik, a dolgozók többsége betanított munkás. Mikor azonban megtudom, hányan végeztek hosszabb tanfolyamokat vagy faipari szakiskolát, kiderül, hogy ők vannak többségben. Kérdőn tekintek vezetőmre.

— Nincs itt semmi ellentmondás — nyugtat meg. — Sok szakképzett ember végez egyszerű műveletet.

— Ezért tanult három évig? Nem pazarlás ez a munkaerővel? Vagy a taníttatásukra szánt pénzzel, energiával?

Ismét megnyugtatnak. Hogy van, aki tanulhat tíz évig is, nem jó, csak fűrésnek. Az ügyesebbek viszont, mihelyt ürül egy igényesebb munkahely vagy bővül az üzem, fontosabb feladatot kapnak... Lehet, hogy igazuk van, de tény az is, hogy míg Désen képzett munkás végez betanított munkásnak való műveletet, addig sokfelé szakmunkás-hiány mutatkozik. Csupán az nyugtat meg, hogy „fentebb“ is rájöttek már erre. A tizosztályos iskola terjedésével idő múltán csökken majd a szakiskolák

iskoláztatási időtartama, a gyermekek alaposabb általános műveltséghez jutnak, a szakmai képzést, pedig a szükségleteknek megfelelően a munkahelyen kapják.

A bákói bútorgyártól átvették egy garnitúra gyártását s a kért időben le is szállították Németország Szövetségi Köztársaságába. Nemso-kára köszönőlevél érkezett, melyben a megrendelő kérte, hogy ezentül Désen gyártsák neki a bútort, az jobb. Az aradi gyár is megszorult a tavaly, nem tudta teljesíteni a tervét. Dés segítségére sietett sok-sok alkat-részt, s egész garnitúrát gyártott terven felül.

Merre találhatóak hát azok a bizonyos kulcspozíciók? Hol és kik végzik az igényesebb munkát? A kezdetnél és a végnél. A kezdet a prototípus-műhely, a vég pedig a szerelde.

A prototípus-műhely az első fecskék, mintapéldányok hona. Nem is műhely, inkább műterem. Az egyik munkás lombfűrészsel dolgozik, óvatosan, szinte gyöngéden vágja a vékony lemezből az intarzia sokágú, gazdag lombú virágát. Másik ember orvosi műszereknek beillő kis késekkel, vésőkkel barokk stílusú asztalka lábait faragja. Kisebb csoport fiatal is farag, majd a munkadarabot egy idősebb mester veszi kezébe, s kiigazítja az apróbb hibákat, hiányosságokat. Nekem úgy tetszik, régi kopott festmények restaurátora áll előttem.

Ezen a részlegen kevés a gép, ritka a munkazaj, mindenki csendben, elmélyülten dolgozik, egymaga készíti el több munkadarabot vagy egy egész bútort. Ide nem érkezik temérdek anyag, és munkadarabok más részlegekből, ide csak rajzok, álmok, elgondolások érkeznek. Azok viszont az egész világból. Angol és francia, svéd és magyar, izraeli és norvég bútortervezők, megrendelők küldik ide elképzeléseiket, óhajaikat. S a prototípus készítői anélkül, hogy látták volna valaha is a rajzolókat, már számon tartják őket. Ez az az „ügyeskező“, ez az a „merész“. És anélkül, hogy tudnának norvégül vagy héberül, értik a rajzokhoz mellékelt magyarázatokat, méreteket s azok alapján fában segítik testet öltetni a vázolt meglátásokat. Olykor-olykor hosszú hetek telnek el, míg némely igényes bútor prototípusa elkészül, de ha megkapják a jóváhagyást, kiadják sorozatgyártásra, s Szekeres Gábor brigádja újabb mintapéldány rajzát „olvassa“.

Milyen is a bútor szociológiája . . . Betlenről, Rettegről, Felőrből, Kackóról, messzi falvakból járnak a gyárba. És vallják, hogy a bútorigipari munkás nem akármilyen. Mert ugyebár farag, csiszol, fényez, szóval kényes munkát végez, s ez óhatatlanul kihat minden lépésére, talán egész megjelenésére. Kifejlődik szépérzéke, türelmesebbé válik, inkább felfigyel a törékenységre, ragyogásra.

Gyalulhatnak, fúrhatnak a gépek, a végső munka, az összeszerelés az emberé marad. Legalább is Désen, hiszen másfelé, a kényesebb portékát készítő gépiparban is bevezették már az automatizált szerelést. Itt azonban ember kell még ahhoz, hogy észrevegye, pontos volt-e a munkadarabok összeszeragasztása, makulátlan-e a fényezés? S bizony gyakran akad igazítanivaló, amit csak az emberi szem lát meg s emberi kéz tud elvé-

gezni. Ezért dolgozik az összeállításnál is viszonylag több szakember, akik, ha kell, gyalulnak, enyveznek, csiszolnak, mindenhez értenek.

Ha már a végső fázisnál tartunk, hadd jegyezzem le egy megfigyelésemet. Mikor ide, a csarnokok végére értem, eszméltem rá, hogy mindenféle nagy halomban áll a munkások mellett a megmunkálásra váró vagy már megdolgozott munkadarab. Temérdek erőfeszítésbe kerül az elszállításuk. Dehát akad itt munkás bőven, s aránylag olcsón — hallottam többször is. A halmok láttán viszont felteszem a kérdést, vajon csak előny származik-e a munkáskéz bőségéből? Ha, mondjuk, hiány mutatkoznék segédmunkásban, s nem igen akadna, aki a szállítást, anyagmozgatást végezze, nem iparkodnék-e a vezetőség azon, hogy fokozottabban gépesítse a belső szállítást, s futószalagot állítson be. Ami egyúttal növelné a munka intenzitását, termelékenységét is...

A bútór egyébként otthon is nevelően hat — bizonygatják a désiék. A lakás berendezésének döntő eleme a bútór, jelentősége jóval nagyobb, mint a szőnyegé, edényeké, festményeké, csecsebecséké. Amióta Désen megkezdődött a bútorgyártás, messzi környéken sokat emelkedett a lakáskultúra. A régi festett bútorokat egyre-másra tüzelik el, s helyükbe modern, szép garnitúrák kerülnek. Ahol pedig új, szép bútór van, nem lépnek be a házba olyan sáros lábbelivel, nem dőlnek végig ruhástól az ágyon, tyúkanyónak vagy a kismalacnak nincs bejárása a konyhába. Kialakul az emberekben a lakberendezés óvásának, megbecsülésének érzéke, s ez meglátszik egész magatartásukon.

Manapság gyakran vetik fel a kérdést, milyen is a mi ifjúságunk? Íme egy adalék a válaszhoz: a dési bútorgyár dolgozóinak átlagos életkora 26 év. Eszerint az alkalmazottak többsége fiatal. S állhatnak idősek és középkorúak a fontosabb helyeken, a munka zömét ifjak végzik. Ha pedig ezt a munkát Japánban és a Szovjetunióban, az északi Norvégiában és a déli Izraelben egyaránt megbecsülik, akkor jót mondanak a fiatal dolgozóról.

Az elismerés mellett persze meg kell mondani, hogy a bútorgyártás — különösen egy ilyen magas fokon gépesített üzemben — viszonylag könnyű, sima munka. Össze sem lehet hasonlítani például egy gyógyszerüzemmel vagy precíziós készülékek gyárával. Ezzel azonban nem akarom csökkenteni a bútorüzem jelentőségét. Ellenkezőleg! Most értem meg például a távoli Finnország egykori csodáját is. Azt, hogy a cári Oroszország elmaradottságából kiszakadt kis nép hogyan tudott annak idején viszonylag gyorsan magas életszínvonalat elérni. A famegmunkálás segítségével. Ha elegendő az erdő, a fából aránylag kevés ráfordítással értékes árut lehet előállítani, amely iránt szerte a világon nagy a kereslet.

Ezért nagy a jelentősége nálunk is a faipar kiépítésének. Régebben mi főleg fűrészárut és tűzifát szállítottunk külföldre — tehát aránylag nyers, félkészárúnak sem igen mondható terméket. Újabban viszont famegmunkáló üzemek sokasága épült Galócáson és Suceaván. Máramarosszigeten és Szamosújváron. Balázsfalván és Kolozsváron, ezekből a gyárakból pedig az erdők kincse értékes bútór, papír, cellulóz, préselt lemez formájában indul világhódító útra.